תלמוד מהו? — צדקה

8. צדקה

...ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: (דברים יג, ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: (דברים ד, כד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: (בראשית ג, כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים; הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב: (בראשית יח, א) וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים; הקדוש ברוך הוא ניחם אבלים, דכתיב: (בראשית כה, יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבלים.(סוטה יד.)

תנו רבנן: קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה (אנשים), נגבית בשנים – שאין עושים שררות על הצבור פחות משנים, ומתחלקת בשלשה – כדיני ממונות (ר' ס' VI.5); תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה, שגבויה וחלוקה שוים; תמחוי – בכל יום, קופה – מערב שבת לערב שבת, תמחוי – לעניי עולם, קופה – לעניי העיר...

ת"ר: גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה, אבל פורש זה לשער וזה לחנות; מצא מעות בשוק – לא יתנם בתוך כיסו, אלא נותנן לתוך ארנקי של צדקה, ולכשיבא לביתו יטלם; כיוצא בו, היה נושה בחבירו מנה ופרעו בשוק – לא יתננו לתוך כיסו, אלא נותנן לתוך ארנקי של צדקה, ולכשיבא לביתו יטלם.(בבא בתרא ח:)

אמר רב הונא: בודקין (את זכות העני) למזונות ואין בודקין לכסות; אי בעית אימא: (על סמך) קרא, ואי בעית אימא: (על סמך) סברא (ר' ס' II.3). אב"א סברא, האי קא מבזי והאי לא קא מבזי; אי בעית אימא קרא (ישעיהו נח, ז) הלא פרוש לרעב לחמך בשי"ן כתיב, פרוש והדר הב ליה, והתם כתיב: (ישעיהו נח, ז) כי תראה ערום וכסיתו, כי תראה לאלתר. ורב יהודה אמר: בודקין לכסות ואין בודקין למזונות; אי בעית אימא: סברא, ואי בעית אימא: קרא. אי בעית אימא סברא, האי קמצערא ליה והאי לא קמצערא ליה; אי בעית אימא קרא, הכא כתיב: הלא פרוס לרעב לחמך – פרוס לאלתר, וכדקרינן (ולא כמו שמאוית בכתב), והתם כתיב: כי תראה ערום וכסיתו – כשיראה לך. תניא כוותיה דרב יהודה: אמר כסוני – בודקין אחריו, פרנסוני – אין בודקין.(בבא בתרא ט.)

משנה...וכן המשיא את היתומה – לא יפחות לה מחמשים זוז; אם יש בכיס – מפרנסין אותה לפי כבודה...

גמרא: ... ת"ר: יתום ויתומה שבאו להתפרנס, מפרנסין את היתומה ואחר כך מפרנסין את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים, ואין אשה דרכה לחזור. יתום ויתומה שבאו לינשא, משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום, מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש. ת"ר: יתום שבא לישא, שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו, ואחר כך משיאין לו אשה, שנאמר: (דברים ט"ו, ז) די מחסורו אשר יחסר לו, די מחסורו – זה הבית, אשר יחסר – זה מטה ושלחן, לו – זו אשה ... וכן הוא אומר (בראשית ב, יח) אעשה לו עזר כנגדו:

תנו רבנן: די מחסורו – אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו; אשר יחסר לו – אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין...

תנו רבנן מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני בן טובים אחד מציפורי ליטרא בשר בכל יום ליטרא בשר מאי רבותא אמר רב הונא ליטרא בשר משל עופות ואיבעית אימא בליטרא בשר ממש רב אשי אמר התם כפר קטן היה בכל יומא הוה מפסדי חיותא אמטולתיה:

ההוא דאתא לקמיה דרבי נחמיה אמר ליה במה אתה סועד א"ל בבשר שמן ויין ישן רצונך שתגלגל עמי בעדשים גלגל עמו בעדשים ומת אמר אוי לו לזה שהרגו נחמיה אדרבה אוי לו לנחמיה שהרגו לזה מיבעי ליה אלא איהו הוא דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה כולי האי

ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר לו במה אתה סועד אמר לו בתרנגולת פטומה ויין ישן אמר ליה ולא חיישת לדוחקא דציבורא א"ל אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא דתנינא (תהלים קמה, טו) עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה תליסרי שני ואתיא ליה תרנגולת פטומה ויין ישן אמר מאי דקמא א"ל נענתי לך קום אכול

תנו רבנן: אין לו ואינו רוצה להתפרנס, נותנין לו לשום הלואה וחוזרין ונותנין לו לשום מתנה, דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונותנין לו לשום הלואה. לשום מתנה הא לא שקיל! אמר רבא: לפתוח לו לשום מתנה. יש לו ואינו רוצה להתפרנס, נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונפרעין ממנו. חוזרין ונפרעין הימנו... ר"שמעון אומר: יש לו ואינו רוצה להתפרנס – אין נזקקין לו, אין לו ואינו רוצה להתפרנס – אומרים לו הבא משכון וטול, כדי שתזוח דעתו עליו.(כתובות סז)

אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, דאילו במשה רבינו כתיב: (דברים ט יט) כי יגורתי מפני האף והחמה, ואילו בעושה צדקה כתיב: (משלי כא, יד) מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמה עזה.(בבא בתרא ט:)

מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה, דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבעה זוזי בצינורא דדשא. יום אחד אמר: איזיל איחזי מאן קעביד בי ההוא טיבותא. ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא לבי מדרשא, אתיא דביתהו בהדיה, כיון דחזיוה דקא מצלי ליה לדשא נפק בתרייהו, רהוט מקמיה עיילי להההוא אתונא דהוה גרופה נורא, הוה קא מיקליין כרעיה דמר עוקבא, אמרה ליה דביתהו: שקול כרעיך אותיב אכרעאי. חלש דעתיה, אמרה ליה: אנא שכיחנא בגויה דביתא ומקרבא אהנייתי. ומאי כולי האי? דאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב הונא בר ביזנא אמר ר"שמעון חסידא, ואמרי לה א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים; מנא לן? מתמר, דכתיב: (בראשית ל"ח, כה) היא מוצאת. (מוכנה היתה למסור עצמה לשריפה ולא לבייש את יהודה. ר'גם ס' VI.2)(כתובות סז:)

תניא: אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת, אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: ...אין בקופה של צדקה כלום! אמרה לו: רבי, אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעה בניה מתים! עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, אתה אמרת: כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו? מיד קרעו לו גזר דינו. תנא: הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו.(בבא בתרא יא.)

תניא, א"ר אלעזר בר' יוסי: כל צדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה, שלום גדול ופרקליטין גדולין בין ישראל לאביהן שבשמים, שנאמר: (ירמיהו ט"ז, ה) כה אמר ה' אל תבא בית מרזח ואל תלך לספוד ואל תנוד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה [וגו' את] החסד ואת הרחמים, חסד – זו גמילות חסדים, רחמים – זו צדקה. תניא, ר"יהודה אומר: גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר: (ישעיהו נ"ו, א) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות.(בבא בתרא י.)